

Ocena knjig Anje Moric *Vilko Klepec*, *Mikulov vrag* in *Polšji možic*

Knjige *Vilko Klepec*, *Mikulov vrag* in *Polšji možic* so opazno dejanje v slovenskem založništvu, saj so izšle v njegovi razpoki – s samozaložništvom nasičeni regiji Kočevskega, kjer je nuja takojšnje javne prezentacije (za)pisane besede, vstale iz notranjega nemira, sama zase argument za književno kvalificiranost. Že desetletja na Kočevskem ni izšla leposlovna knjiga v skladu s standardi založniškega sistema ter v soodvisnosti s širšim poljem književnosti, zdaj pa to prakso izvaja Zavod Putscherle iz Stare Cerkve. Programski okvir Zavoda Putscherle je raziskovanje in ohranjanje lokalne kulturne dediščine in združuje raziskovalno, pedagoško, umetnostno ter širšo kulturno dejavnost. V tem okviru se vrši produkcija številnih formatov, značilnih za kreativni sektor industrije, med njimi filmov, knjig in razstav.

Tukaj ocenjene knjige so izšle leta 2021, obremenjene s sistemom financiranja, ki je omogočil literarno ustvarjanje zanje. Pridobljena sredstva iz projekta *Junaki skrivnostnih gozdov*, ki financira obravnavo pripovednega izročila na območju občin jugovzhodne Slovenije in se napaja iz sredstev EU za razvoj podeželja, so usmerila vsebino literature v njih. Zaradi izvira financiranja knjig tudi ne preseneča, da je njihova vsebinska struktura kompozitna: literarnemu besedilu z ilustracijami

sledijo zgodovinska, etnografska, geografska in naravoslovna pojasnila. V *Polšjem možicu*, ki je dodatno zaznamovan kot *Medvedu prijazna knjiga* (blagovni znak za promocijske izdelke, ki ga podeljuje medovarstveni mednarodni projekt *Life Dinalp Bear*), so objavljena še priporočila za ustrezno vedenje v gozdu. Decembra 2022 je bil ponatisnjen in preveden v nemški jezik.

To, da je literatura v opisanih stegah, sicer ne bi bila posebnost, vredna podčrtanja, saj v slovenskem jeziku mrgoli stvaritev, ki poudarjeno kažejo, da so jih omogočili projekti kulturnih in drugih politik. Prednost v knjigah objavljenih dopolnil pa je ta, da je vzporedno objavljena literatura zaradi njih razbremenjena sholastične didaktičnosti in se lahko samostojno vklopi v književnost. Pričakovati je, da bodo knjige tržiško beneficirale tako iz klasične distribucije v knjigotržnem sistemu kot iz dejavnosti v projektih, v katere so finančno vpete, kar utegne knjige potisniti v roke večjega števila kupcev in/ali bralcev, kot pa bi jih uspevale dosežati brez tega.

Besedila v knjigah *Vilko Klepec*, *Mikulov vrag* in *Polšji možic* so namenjena otrokom, to je bralstvu, ki ga na Kočevskem nagovarja dobrih devet desetih vseh knjig, izdanih v regiji. Za avtorico naštetih besedil Anjo Moric, doktorico znanstvenih ved, politologinjo

in etnologinjo, to niso njeni prvenci na področju leposlovja, ne avtorski ne založniško-uredniški, saj je leto pred tem prvenec že izdala na isti način. Gre za slikanico *Čebelarske domislice Jurija Jonkeja*. Prvenec Moricove in vse tri knjige iz leta 2021 je ilustrirala Barbara Koblar, gradbena tehnica, ki se je že predtem izkazala s kvalitetno književno produkcijo, v tem primeru pa poleg likovnega urejanja poskrbela za tri različne likovne podobe ilustracij, izmed katerih so tiste v *Polšjem možicu* stilsko najbolj bazične, a stripovsko komunikativne, one v *Vilku Klepcu* pa kompozicijsko najbolj kompleksne, atmosfersko razgibane in izrazno večplastne. V ilustracije v *Mikulovem vragu* so integrirani elementi (foto)dokumentarnega značaja, v glavnem pa so monomotivne, skorajda vinjete. Obravnavane tri knjige povezuje enotna grafična izvedba.

Podnaslov knjige *Mikulov vrag* je *Vragolije iz Kostela*. Skozi niz dvanajstih pripovednih miniatur sledimo mozaiku dogodivščin osebe iz ljudskega izročila, po kateri je naslovljena knjiga, ki pa ji je Moricova v svoji literaturi dodelila fiktivno usodo po lastni zamisli. Ko opisuje, kako Mikulov vrag nagaja Kostelcem in vmes malo še sebi, Moricova izpisuje govorico, ki obstaja v napetosti med deskripcijo objektivnega opazovalca in liričnostjo doživljajskosti – slednje poudarja ritmika kratkih stavkov, ki jih uporablja, saj je mestoma poetična. Jukstapozicija besedila in ilustracij ustreza vživetvenemu načinu branja, ki ga založniki pričakujejo od precej mladih bralcev; težišče samega razbiranja pomena je namreč v soočenju s podrobnostmi risbe, in ne toliko v dojemanju literature. V zadnjih treh

miniaturah, ki so nekoliko daljše, pa v ospredje stopi zgodba, ki meri na postvarjanje ljudskega pripovedovanja.

Knjiga *Polšji možic* je podnaslovljena z *Zgodba iz kočevskih gozdov*. Enovito besedilo je pridobilo s tem, da ni bilo založniško vkleščeno v normative za najbolj ustrezne dolžine besedil za določeno starostno skupino bralcev. Moricova je lahko prosto razvila epskost svojega upovedovanja. Uporabila je nekoliko vzneseno govorico, ki čisto na koncu postane rahlo melanholična. Zunanajnormativnost je koristila tudi ilustriranju, ker v tej knjigi slikovno mestoma razvije svojo fabulo znotraj posamezne ilustracije, mestoma pa učinkuje vzajemnost grafične postavitve besed in risb.

Polšji možic je sicer pripovedna figura, ki jo je na Kočevskem v književnosti leta 1931 zanesel Wilhelm Tschinkel, ko je opisoval folkloro Kočevjarjev (tj. nemškega dela prebivalstva), in je v tej figuri utelesil, kar človek opaža pri polhih in si ne zna razložiti. Njegove pripovedi je leta 2004 ponatisnila Založba ZRC in jim dodala slovenski prevod. Moricova je Polšjemu možicu dodelila še vlogo promotorja gozdov. V njeni zgodbi se vmešava v življenje živali, ki imajo človeške lastnosti in človeku podobno kulturo. Med njimi so polhi, ki jim polharji strežejo po življenju in s tem namenom uničujejo gozd.

Moricova vpelje logične povezave med polholovom in tradicionalnim načinom reševanja zdrah v človeški družbi, se zavzame za spoštovanje prastarih modrosti, izpostavi moč skupne volje in ravnanja, polhov pa navsezadnje le ne povzdigne iz položaja žrtev. Polšji možic jih povede, da se umaknejo tja,

kamor polholovska oz. človeška noga nasploh nima vstopa – v pragozd. Ker se s polhi umaknejo tudi druge živali, ki niso neposredno ogrožene, Moricova v poanti svoje zgodbe uveljavi solidarnost.

Knjiga *Vilko Klepec* je nadnaslovljena *Kako je volkec Vilko postal junak* in posvečena geografskemu območju Osilnice. V njej si je Moricova zadala več nalog, kot pa v *Mikulovem vragu* ali v *Polšjem možicu*. Zoperstavila se je stereotipnim predstavam o živalih, ustvarila pricaljenje na osi pripovedovanja o pripovedovanju, orisala model moralnega zgledovanja, prikazala izgradnjo sebstva skozi preizkušnje na potovanju po neznanem in povečala emancipatoričnost priznanja posameznika v njegovi izvorni skupnosti. V *Vilku Klepcu* se pojavijo hrvatizmi – sicer značilnost v vsakdanjem govoru prebivalcev Osilniške doline. Moricova v tej knjigi epskost pripovedovanja dosega z nizanjem hitropotezne shematičnosti, kar literaturo v njej po eni strani naredi bolj privlačno od *Polšjega možica* zaradi večje narativne dinamike, po drugi pa z izjemo glavnega junaka liki v zgodbi izgubijo globino osebnosti, kakršno imajo v *Polšjem možicu*.

V vseh treh knjigah je opazen razvoj specifičnega književnega glasu Moricove. Analitično koreninjenje fabule v lokalni kulturni dediščini ves čas ostaja očitno. Avtorski pogum oblikovanja pripovedk narašča od knjige do knjige. Naracija je povsod linearna, napreduje s stopnjevanjem ter se zaključi s preobratom. Prevladujoča kompozicijska tehnika je zgoščenost dialogov. Kot izhodišče literarnega ustvarjanja se kaže struktura sveta, ki nastopa kot

obečloveška in pooblašča za lastno izpisovanje za razvidnost v labirintu časa in prostora. Literarni slog je najbolj enoten v knjigah *Vilko Klepec* in *Polšji možic*. Knjigi povezuje tudi poanta, da ni dosežen želeni cilj, ampak je nadomeščen. Glavni junaki vseh treh knjig so literarni liki, ki jih preizkuša usoda. V literaturi Moricove je najbolj izrazita volja ubesedovanja moralčnih sporočil, kar sicer izvaja decentno, vendar osredotočeno, brez tekstološke razvejanosti. Najbolj izdelana v njeni literaturi je perspektiva na individualnost, ki je naivna, izgubljena, odvisna od arbitramosti, hlepeča po avtoritativnosti; toda ta perspektiva ni izvirna, pač pa jo je glede na literarni kontekst, ki ga je pritegnila Moricova, mogoče povezati s tradicijo velikih besedil evropske književnosti, v kateri človeka izigravajo sile, ki ga presegajo. Knjige *Vilko Klepec*, *Mikulov vrag* in *Polšji možic* bralca prepričajo, da je načitanost mogočen izvir volje za literarno ustvarjanje in njegova solidna utemeljitev.

Zato velja opozoriti na razmerje literarnega in folklornega žanra v teh treh knjigah. Če je folklorni žanr nekaj subliterarnega, iz česar literatura črpa, da bi se obnavljala (J. Šklovski), žanri vseh vrst predstavljajo skupen literarni podsistem (D. S. Lihačov). Moč folklornega je v tem podsistemu odvisna od tega, ali dosega vsesplošno človeško skupnost (M. Stanonik), torej ne nujno le bralce. Sila doseganja občestva je svetovni nazor, ki ga ponuja žanr. Moricova v svojih besedilih spaja dva historično raznorodna nazora: na strani folklorne so misli iz tradicije, ki danes živijo kot nepovezani fragmenti, saj se zunaj književnosti le (še) priložnostno srečujejo z vzorci življenja in

nimajo velikega vpliva na duha družbe; na drugi strani je njen aktualni avtorski splet psihološke mreže pripovedi in moralnih vrednot v njej, ki nastopa kot oseben, dokler se ne izkaže njegov življenjsko-družbeni vpliv, oz. je najprej literaren, z možnostjo, da doživi uporabo v vsakdanjosti. Dodati je treba, da Moricova v svoje pripovedi poleg folklornega vpleta še etnološko: govori o izginulih poklicih in običajih, tradicionalnih jedeh in pijačah ipd.

Četudi je jasen namen knjig obuditi zanimanje za nekdanje oz. folklorno, je folklorno v tem primeru vendarle bolj sredstvo za posredovanje literarnega kot pa predlagani življenjski vzorec. V njenih besedilih se folklorni žanr vdaja literarnemu. So nekaj enkratnega, posebnega, njihovo avtorstvo je samosvoje, žanr je v tem primeru umeten izdelek (A. Jollés), torej na literarni strani podsistema žanra. Prav po tem lahko prepoznamo Moricovo kot književnico. Kljub zunajliterarnim vzrokom za nastanek, svoje knjige prepušča prej književni skupnosti kot pa vgraditvi v vsakdanjost družbe: te knjige ljudi povezujejo kot bralce, in ne kot soustvarjalce upovedanega žanra. Folklorno v literarnih besedilih v knjigah *Vilko Klepec*, *Mikulov vrag* in *Polšji možic* opravlja delo navdiha za avtorsko prozo.

Lela Angela Mršek Bajda